

NOVI ŽIVOT BABUKIĆEVE OSNOVE SLOVNICE SLAVJANSKE

Vjekoslav Babukić
OSNOVA SLOVNICE SLAVJANSKE NARĚČJA ILIRSKOGA
(Zagreb, 1836.)

Zagreb, Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, 2012.

U Biblioteci *Hrvatska jezična riznica* Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje izišla je, kao dvanaesta knjiga niza *Pretisci, Osnova slovnice slavjanske narječja ilirskoga* Vjekoslava Babukića. Riječ je o gramatici od svega sedamdesetak stranica koja je bila temeljem jezične i pravopisne norme gotovo do kraja 19. stoljeća. Tome su svakako pridonijela izdanja na njemačkome i talijanskome jeziku, koja svjedoče i o društveno-političkom stanju u Hrvatskoj u 19. stoljeću. Gramatiku je na njemački jezik 1939. preveo Rudolf Fröhlich (*Grundzüge der Illirischen Grammatik*), a na talijanski jezik August Kaznačić 1846. godine (*Elementi della grammatica illirica*).

Uz pretisak je gramatike otisnuta i znanstvena studija Branke Tafre, čime autorica daje rezultate novih istraživanja te tako dopunjuje svoju hvalevrijednu studiju kojom je Vjekoslav Babukić dobio zasluženno mjesto u povijesti hrvatskoga jezikoslovlja, *Gramatika u Hrvata i Vjekoslav Babukić* (1993.). Vrijednim pogovorom, koji obuhvaća gotovo sto stranica (str. 81–175), Branka Tafra opisuje Babukićev životni put te naznačuje njegova najvažnija djela. Najviše pažnje posvećuje *Osnovi slovnici slavjanske* pa propituje tri teksta gramatike: autograf koji se čuva u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici, tekst

u *Danici ilirskoj* iz 1836. te otisak iz iste godine, koji uspoređuje s njemačkim i talijanskim prijevodom. U svojoj studiji autorica analizira i manje poznat Babukićev rukopis *Pravopis Serbski i Osnova Grammatike Slavjanske narječja Ilirskoga*, koji stavlja u suodnos s navedenima trima tekstovima *Osnove slovnice slavjanske*. Također, naznačuje daljnje pravce u istraživanju Babukićeva opusa, npr. bogatu korespondenciju, leksikografsku ostavštinu, leksikološko istraživanje ukupnoga Babukićeva nazivoslovnoga i leksikografskoga rada i sl.

Autorica podsjeća i na neka otvorena pitanja iz povijesti hrvatskoga jezika, npr. označavaju li tridesete godine 19. stoljeća i početak novoga razdoblja u povijesti hrvatskoga književnog jezika, je li gajica Gajeva, genitivno *h* te pojašnjava značenje pojmova hrvatski jezik – hrvatski književni jezik – hrvatski standardni jezik, gramatika – slovnica, pridjeva ilirski i sl.

Studiji je dodan bogat popis literature te izbor iz djela Vjekoslava Babukića, koji će zasigurno biti polazištem budućim istraživačima ovoga vrijednoga prosvjetnog i kulturnog radnika te jezikoslovca.

Osnova slovnice slavjanske podijeljena je u 49 točaka (naslova) koje je moguće podijeliti u tri značenjske cjeline: fonetika

i fonologija, morfologija i naznake sintakse. Govoreći o *pismenih* (slovo i glas), Babukić čitatelja upućuje da pročita *Danicu ilirsku* „lěta 1835 broj 10. 11. 12; kako takodjer 31. i 32.” (str. 1) u kojoj je zabilježena Gajeva slovopisna reforma. Iako tvrdi da „imademo 29. glasov” (str. 2), u razdobi ih po skupinama navodi 30. Razlika je u jatu (ě) čiji je izgovor, za razliku od Gaja koji je čitanje jata prepuštao svakome na volju, Babukić pokušao normirati, pa preporučuje izgovor jata kao *je*. Ostali je inventar istovjetan Gajevu slovopisu.

Autor je veći dio alternacija ispravno uočio, ali ih nije znao imenovati. Također, opterećen ilirskom idejom, u gramatiku uključuje i primjere iz drugih slavenskih jezika (npr. slovenskoga i češkoga jezika), pa za objašnjenje razlika u pojedinim riječima ulazi u jezičnu dijakroniju i etimologiju, što često rezultira nepotpunim ili netočnim podacima. Nepoznavanje jezične dijakronije onemogućilo mu je i objašnjenje (možda i imenovanje!) prijevaja i prijeglasa, pojava koje je u hrvatskom jeziku prvi uočio, a koje će opisati i objasniti tek Vatroslav Jagić u *Gramatici jezika hèrvatskoga* 1864. godine.

Babukić u hrvatskome jeziku navodi tri naglasaka. Prema trajanju, naglaske dijeli na *kratke* i *dugačke*. Bilježi samo jedan kratki naglasak (´), koji ne imenuje. Dugi su naglasci *oštri* (˘) i *zavinjeni* (ˆ). Pišući da „se mora razlučiti 2. padež višebrojnika u mužkom spolu od jedinobrojnika pervoga padeža n. p. /.../ ja imadem samo jedan penez ili novac; a ti imadeš mnogo penéz, novác ili nováčah” (str. 14) te da se „istim načinom mora naznačiti srédnjega spola drugi padež višebrojnika n. p. selo, sél ili sél-ah” (str. 14), a tome se „pridružiti ima ženskoga spola drugi padež više-

brojnika n. p. žena žén ili žen-ah” (str. 14), Babukić naglaske vidi kao dodatno padežno razlikovno obilježje, tj. morfološki.

U podjeli je vrsta riječi ostao na tragu antičke tradicije i svojih prethodnika. Razlikuje *ime, zaime, glagolj, pričastje¹, predlog, prislov, veznik, medmetak*. Pod *imenom* se nalaze *samostavno, pridavno* i *brojno ime*, čime autor zapravo razlikuje deset vrsta riječi. Što se morfološke kategorije broja tiče, Babukić razlikuje jedninu, množinu i dvojину; od rodova muški, ženski i srednji rod, a imenice dijeli u tri deklinacijska obrasca (prema nastavku u genitivu jednine). U analizi se gramatika Vjekoslava Babukića u studiji *Gramatika u Hrvata i Vjekoslav Babukić* Branka Tafra posebno zadržala na kategoriji broja te utvrdila da iako autor utvrđuje da se dvojina ne upotrebljava u svim padežima i u svih imenica, piše punu paradigmu dvojine te tako taj morfološki arhaizam uvodi u hrvatsku gramatiku.

Babukić razlikuje sedam padeža u jednini i množini. Uz hrvatske se nazive padeža nalaze i latinski ili grčki uzori (*Imeniteljni (Nominativus), Roditeljni (Genitivus), Dateljni (Dativus), Tužiteljni (Accusativus), Zvateljni (Vocativus), Skazateljni (Praepositionalis v. Localis), Tvoriteljni (Instrumentalis v. Sociativus)*). Zasluga je Babukića i naslućivanje nultoga morfema u imenskoj deklinaciji koji bilježi znakom „-”. Ipak, da mu pojam nultoga morfema nije u potpunosti jasan, iščitavamo iz objašnjenja uz imenice muškoga roda, primjerice: „Mužkoga spola jesu sva imena pervoga sklanjanja na suglasnik izhadjajuća” (str. 16).

¹ *Pričastjem* Babukić naziva participe koje, za razliku od ostalih vrsta riječi, ne pojašnjava.

Da bi privukao što više ljudi s različitih govornih područja, a u skladu s ilirskim idejama, u imensku deklinaciju unosi velik broj dubletnih nastavaka, što moderna lingvistika zbog manjka normativnosti smatra jednom od njegovih najvećih mana. Tako, primjerice u G mn. a-deklinacije uz nastavak *-ah* dopušta i *-Ø*, *-ov*, *-ev*.

Manje je prostora Babukić poklonio pridjevima koje ne definira, ali iz konteksta zaključujemo da ih smatra posebnim leksičko-semantičkim razredom. Navodi oblike za oba vida (*zdrav*, *zdravi*; *zdravo*, *zdravó*; *zdrava*, *zdravá*) te ih u paradigmatu sklanja po imeničkoj, odnosno pridjevsko-zamjениčkoj deklinaciji.

Uzor je u jezikoslovnoj tradiciji rezultirao definicijom zamjenica: „Zaime (pronomen) stoji na mjesto imena samostavnoga” (str. 34). Bolji se nije pokazao ni u klasifikaciji zamjenica koje po funkciji dijeli na *samostavne* (imenske) i *pridavne* (pridjevne) zamjenice. Značenijski kriterij ne primjenjuje, ali se posredno može zaključiti da razlikuje *zaimе prisvojavajuće* (posvojne zamjenice) i *pitajuća zaimena* (upitne zamjenice). Ipak, takva je pojava nedovoljna da bismo govorili o značenijskom kriteriju zamjenica, koji je Babukić razradio u *Ilirskoj slovnici* (1854.).

Poglavljju o glagolima prethodi kratko poglavlje o brojevima (str. 34) u kojemu autor sklanja brojeve od jedan do četiri.

U vezi s glagolima razlikuje šest glagolskih vrsta prema tvorbi oblika po infinitivnoj osnovi, tri glagolska vremena (prošlo, sadašnje i buduće), jedanaest glagolskih oblika: *esveršeni način* (infinitiv), *supinum*, *sadašnje vrijeme* (prezent), *I. prošasto sastavljeno vrijeme* (perfekt), *II. prošasto*

sastavljeno vrijeme (pluskvamperfekt), *prošasto minuće vrijeme* (aorist), *prošasto trajajuće vrijeme* (imperfekt), *buduće vrijeme* (futur I., futur II.), *pričastje sadašnje* (glagolski prilog sadašnji), *pričastje prošasto* (glagolski prilog prošli), *pridavno čineće* (glagolski pridjev radni), *pridavno terpeće* (glagolski pridjev trpni), dva glagolska načina: *kažući način* (indikativ) i *zapovjedajući način* (imperativ) te *minuće* (svršene) i *trajajuće* (nesvršene) glagole. Iz opisa se svršenih glagola koji „nejmaju sadašnjega vremena; nego zato imaju prosto buduće (*futurum simplex*), koje nosi sliku sadašnjega vremena n. p. dojdem, pojdem, metnem” (str. 52), dade zaključiti da je Babukić uvidio razliku između apsolutne i relativne upotrebe vremena.

Posljednji dio morfološkoga dijela gramatike govori o prijedlozima, prilozima, veznicima i uzvicima. Prijedloge Babukić definira na temelju njihove sintaktičke funkcije kao riječi koje *potrēbuju* različite padeže, što je i kriterij po kojemu ih klasificira.

Priloge ne definira, ali iznosi njihove značenijske razrede: *prilozi zanikajući*, *prilozi pitajući*, *prilozi znamenujući kakvoću*, *prilozi znamenujući kolikoću*, *prilozi znamenujući vrijeme* (tri podrazreda: *sadašnje*, *prošasto*, *buduće*), *prilozi znamenujući mjesto* (tri podrazreda: *na pitanje kamo?*, *na pitanje gdje?*, *na pitanje kuda?*). U primjerima su mjesto našle mnoge riječi koje ne pripadaju prilozima (npr. *jer*, *a*, *nije li*) te, u skladu s ilirskom koncepcijom, mnogi dijalektizmi i provincijalizmi (npr. *jok*, *nuto*). U kratkim poglavljima o veznicima i uzvicima (str. 58–59) Babukić ne piše definicije tih dviju vrsta riječi, nego samo nabraja primjere.

Hrvatski jezik sintaktički opis dobio tek gramatikama *Ilirska slovnica* Vjekosla-

va Babukića (1854.) i *Skladnja ilirskoga jezika za srednja učilišta* Adolfa Vebera (1859.). Budući da *Osnova slovnice slavjanske* prethodi spomenutim gramatikama s uređenim sintaktičkim opisom, očekivano je da oskudni sintaktički opis ne prelazi granice sintagme i zadire u rečenicu kao gramatičku jedinicu lišenu konteksta te da su pravila objašnjena terminima iz morfologije. Svojih sedam sintaktičkih pravila započinje sročnošću u rodu, broju i padežu *pridavna imena, zaimena i pričastja (participia)* s imenicom na koju se odnose te dodaje oprimjerenja, primjerice: „Kad se svi živući jezici izdělaju, nastat će *obćinska* na svētu *světlost*: nauci, znanja, umětnost, poljodělstvo *novi* će dobiti život” (str. 59). Da Babukić dobro poznaje svoj jezik, potvrđuje pravilo u kojemu piše da zamjenica *sebe* ne služi samo za treće lice, „nego takodjer za sve tri osobe jedino- i višebrojnika” (str. 60) te da se ne smije „polag latinskoga, – kako to mlogi, neznajući narav slavjanskoga jezika, čine, – ilirski krojiti, n. p. ja mene, ti tebe, on sebe; – ovo je protivno duhu slavjanskoga jezika” (str. 60).

Partitivni genitiv Babukić poznaje, kao i gramatičari prije njega, ali ga ne imenuje: „Stvari dělnje kanoti: voda, vino, kruh, mlěko, žito i ostala potrebuje slavjanski jezik, kano talianski i francezki u 2. padežu: n. p. daј mi kruha, vode, vina. Imate li mlěka, žita?” (str. 60). Kratko poglavlje o sintaksi autor zaključuje pravilima o nijekanju te o rekciji glagola, priloga i brojevnih imenica.

Na kraju gramatike nalazi se poglavlje *O Pravopisu* (str. 61–62), u kojemu je dano nekoliko pravopisnih pravila u uporabi velikoga početnog slova.

Objavljen u čast dvjestote obljetnice rođenja Vjekoslava Babukića pretisak *Osnova slovnice slavjanske narěčja ilirskoga*, s nadasve vrijednim pogovorom Branke Tafre, nesumnjivo je značajan doprinos daljnjem istraživanju povijesti hrvatskoga jezika. Ovaj je vrijedan pretisak svoje mjesto zasigurno pronašao u brojnim hrvatskim (privatnim) bibliotekama, kao još jedan podsjetnik na vrijednost Babukićeva prinosa hrvatskom jezikoslovlju.

Borana Morić-Mohorovičić